

ה' באייר תש"ח

מזווית הראייה של העתונות היהודית בארגנטינה

דב סיוסקל

ה' באייר תש"ח

המסד הקהילתי, חדר כמעט לכל שכבות היישוב היהודי בארגנטינה, דרך העתונות.

בתום מלחמת העולם השנייה, הגיעו בשורות איוב על שואת יהדות אירופה, אשר יחד עם החדשות על המאבק ההירואי של היישוב בארץ סימנו ציון דרך חדש לעתונות היהודית על כל גווניה הרעיוניים, ויצרו אווירה של אהדה הולכת וגוברת בקרב דעת הקהל, לשאיפות הציונות המדינית. שיאה של האהדה לשאיפות אלו בא ללא ספק לידי ביטוי באותו יום היסטורי של ה' באייר תש"ח (14 במאי 1948).

...מה שאנו מרגישים כעת שייך לתחום שאין לו הגדרה בשפה האנושית היות ואין ביכולתה להמציא מילים לרגעים כאלה. גם כוחותינו אינם עומדים לנו כדי שנוכל להביע את הרגשות השולטים בנו בשעת זו... למעשה, זה אינו מאורע ככל המאורעות. לא בכל יום קם עם אשר 1,800 שנה היה רחוק מאדמתו, נדד בכל רחבי תבל, עבר את כל מסכת התלאות וכאשר נדמה היה שהוא מגיע לביטחון יחסי במקום כלשהו, נאלץ לנדוד שוב מאחר שהסביבה העוינת שנשלטה על ידי דעות קדומות ושנאה גרשה אותו. לא בכל יום מביט עם על עצמו מנקודת ההתחלה, מאותו המקום שממנו גורש 1,800 שנה קודם(ו) ועומד בפני הבעיה של התחלה מחדש של חיים לאומיים כעם בארצו הנושא באחריות הגנת מדינתו כלפיו וכלפי העולם כולו? לנו זה קורה פעם ב-1,800 שנה... בהיסטוריה של איוה עם אחר רשום מאורע כזה? זהו רגע זהו רגע לו אנו צריכים להודות להשגחה העליונה, שזכינו לכך; זהו רגע היסטורי גדול שזכינו שנחיה היום בחצות הלילה בארץ ישראל. זה אינו רק רגע התגשמות חלום שעבר מדור לדור במשך אלפי דורות, אלא גם רגע של דאגה, כי הכרות המדינה משמעותה מלחמה...¹

דברים אלה שנכתבו על ידי העתונאי הוותיק אל. שוסהיים, הופיעו ביומון "די אידישע צייטונג" בכאונס איירס (ארגנטינה) ב-14.5.48, יום הכרות המדינה. עתונאי בכיר אחר, יעקב בוטושאנסקי, מהיומון "די פרעסע", היה הסופר היידישאי היחיד בעולם שנכח בעת טקס הכרות העצמאות. בוטושאנסקי, שהגיע לארץ זמן קצר לפני ההכרות, כתב על הרגעים האלה:

...השעות זוחלות כמאות שנים ורצות כשניות. כולם יודעים כי אחרי הכרות העצמאות תהיה הפצצה, אבל אף אחד אינו חושב כי יש לוותר על ההכרות...²

שני היומנים הללו, "די אידישע צייטונג" ו"די פרעסע", מילאו תפקיד פעיל בתולדות העתונות היהודית על גדות הנהר לה פלטה, שהשנה מלאו לה מאה שנה, מאז ראה אור בכאונס איירס, במרס 1898, העתון היהודי הראשון ביידיש, "דער ווידערקול" (הזהר).³

ניתן לומר כי מאז הופעתו של הגיליון הראשון, התפתחה העתונות היהודית בהדרגה, לא רק במספר כתבי העת והיומנים (אשר רובם היו ביידיש), אלא גם באיכותם ובהשפעתם. העתונות הפכה במרוצת הזמן לציר מרכזי אשר בלעדיו לא ניתן לתאר את החיים הציבוריים התוססים של היישוב היהודי הגדול ביותר באמריקה הלטינית.

מעל דפי עתונות זו הועלו ולובנו נושאים שונים, אולם הוויכוח סביב משמעותה של האידאולוגיה הציונית בעיצוב הרעיוני והתרבותי של

עתונים בשפת יידיש בארגנטינה, מאז ראשית המאה ה-20

"EL DIARIO ISRAELITA" — Viernes 14 de Mayo de 1948

גת' המדינה העברית!

צו דער אידישער באפעלקערונג פון ארגנטינע איז אנבליק פון דער גרויסער היסטארישער געשעהעניש, די עטאבלירונג פון דער

גאנצערע וועלט, גרויסע מאדערנע וועלט

כותרת בעברית ופירוט אירועים מרכזיים של יהדות ארגנטינה, לסוף השבוע ההיסטורי, 14/15 במאי 1948

לנכון לבחור מבחינה מתודולוגית ארבעה עתונים שהופיעו ביום לידת מדינת ישראל, או בתאריך קרוב אליו, העתונים הם: 1. "די אידישע צייטונג" (יומן ביידיש); 2. "די פרעסע" (יומן נוסף ביידיש), שני אלה שיקפו את דעת הקהל של דור המהגרים. 3. "מונדו ישראלית" (Mundo Israelita), שבועון בשפה הספרדית אשר שיקף את חוגי דעות האינטליגנציה היהודית שנולדה והתחנכה בארגנטינה; 4. "לה לוס" (La Luz), דו שבועון בספרדית אשר ייצג את הצעירים והמבוגרים יוצאי עדות המזרח שחיו בארגנטינה.

בדיקת התזה של המאמר תיעשה על פי הקריטריונים הבאים:

- מבוא קצר על הופעת העתון ומגמתו האידיאולוגית;
- כותרות, מיקומם של החדשות, מאמרים או תמונות בעמוד השער ובעמודים הפנימיים;
- תכנים של מאמר המערכת ומאמרים פובליציסטיים;
- דיווחים ומודעות לגבי אופי החגיגות סביב הקמת המדינה.

היומן "די אידישע צייטונג"

אחת הסיבות להופעתו של היומן "די אידישע צייטונג" ב־15 בנובמבר 1914, היתה ניתוקה של ארגנטינה מהעולם הגדול בגלל פרוץ מלחמת העולם הראשונה.

יהודים שהתגוררו אז בבואנוס איירס, היו ברובם המכריע מהגרים

כמו בכל ארצות הפזורה, כך גם בארגנטינה, למרות שעברו מאז חמישים שנה, טרם נחקר הנושא איך השתקפה בעיני העתונות היהודית אותה חוויה קולקטיבית אדירה, שדומה כי אין לה אח ורע בתולדות האנושות.

השאלה המרכזית שהצגנו במאמרנו יוצאת מתוך הנחה כי העתונות היהודית דיווחה באופן קבוע על המתרחש בארץ. כך היא עשתה גם במשך השבועות לפני הקמת מדינת ישראל ולאחריה. אנו ננסה לבודד את יום ה' באירע תש"ח מכל התקופה ההיא, ונציין אותו כתופעה ייחודית ואו נבדוק האם העתונות היהודית הארגנטינית, אשר ידעה מספר שבועות מראש על יום הכרזת העצמאות, התכוננה בהתאם, כדי לשוות לאירוע זה את ההגיגות הראויה לו וכל מה שמשממע מכך. ולא רק זאת. שאלה זו הופכת לרלוונטית יותר, אם מביאים בחשבון כי העתונות היהודית בארגנטינה היתה כנראה היחידה בעולם אשר זכתה לייצוג ישיר בטקס הכרזת העצמאות, כפי שכבר הוכרנו.

האם לעתונים השונים אשר ייצגו שכבות וחוגים שונים ביישוב היהודי בארגנטינה, היתה התייחסות שווה לגבי הכרזת המדינה? האם ניתן להשוות את רגשות דור המהגרים אשר שפת אמם היתה יידיש לזו של הדורות הצעירים שנולדו בארגנטינה, ושביטאו את זהותם היהודית בספרדית? כתוצאה מכך, מהי מידת הלגיטימציה שזוכה המיתוס הציוני בעיני האליטות התרבותיות השונות ביום המיוחד הזה? ומה לגבי השתקפות אופי החגיגות בעתונות? כדי לענות על שאלות אלה, מצאנו

בטינה,

יהדות
בארץ
ויצרו
ציונות
באות

מאז לא רק ליומון מהשורה הראשונה, אלא גם לבמה יוקרתית של התרבות היהודית הלאומית, בעלת השפעה גדולה על הציבוריות היהודית בארגנטינה בעיר הבירה, בפריזניציות ובמדינות השכנות.

על רקע זה, ניתן להבין את ההשקעה העצומה והתכנון המדויק של מערכת העתון כדי להעניק לגיליון המציין את יום הקמת מדינת ישראל תגיגות מיוחדות.

יש לציין כי למרות שהעתון לא הופיע בשבת, מצאה המערכת לנכון להוציא באותו יום שבת, ה־15 במאי 1948, גיליון מיוחד בהיקף של 12 עמודים, כדי להדגיש בזאת את חשיבות המאורע.

בעמוד הראשון מופיעה מעל שם העתון כותרת ענקית בעלת מלה אחת בלבד "ישראל", ולמטה כתת כותרת "מדינה חדשה במשפחת העמים". משני צדי הכותרת תמונותיהם של דוד בן גוריון ומשה שרתוק. מתחת לתמונתו של בן גוריון מודפס מזורז שיר המעלות (תהלים, קכ"ו) הפותח במילים: "בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים..." מתחת לכותרת "הכרזת עצמאות של מדינת ישראל" מחולק עמוד השער לשלושה חלקים. שני טורים רחבים בהן בולטות תמונותיהם של הרצל ושל וייצמן, ומסביבן מובא תוכן הכרזת העצמאות, כפי שהופץ על ידי סוכנות יס"א. תאור ניהול טקס ההכרזה מובא מפי סוכנות הידיעות יו.פי. במחצית השנייה של העמוד, מובאת מפה גדולה המסמנת את גבולות החלוקה מ־29 בנובמבר 1947. בחלק התחתון של העמוד יש שתי ידיעות קטנות בוספות מסוכנות יו.פי. ידיעה אחת מספרת על הנפת הדגל היהודי במתנות הפליטים

שמספרם נאמד בסביבות החמישים אלף. הם היו צמאים לקבלת מידע על המתרחש אצל בני משפחתם ועל המלחמה שהתנהלה ב"ארץ הישנה" באירופה. בנוסף, גם ניצני החיים הכלכליים של היישוב היהודי הצעיר הצריכו את פירסומם של ענפי מסחר שונים כגון חנויות, סדנאות ובעלי מלאכה, והיצע של עובדים כמו גם צרכים אחרים. בהתחשב בכך כי רוב המהגרים לא שלטו בשפה הספרדית, הפך להם העתון למורה ולמדריך בחיי היום יום, והם היו קשורים אליו בלב ובנפש. אולם "די אידישע צייטונג" לא היה רק כלי מידע ופירסום אלא שימש גם במה רעיונית. עורכו הראשון של העתון, יעקב ש. ליאחובצקי, אשר היה בין מייסדי הארגונים הציוניים הראשונים בארצו, ניסה להכתיב לעתון מגמה ציונית, אולם אחרי תקופה קצרה עזב את העתון ובמקומו נתמנה לוי מאס, אשר היה קרוב יותר לתנועת ה"בונד". יוסף מנדלסון, עתונאי וסופר צעיר בעל השכלה תרבותית רחבה מאוד, ערך את העתון בשנים 1922-1929 והוא קירב את העתון, שוב, לחוגים הציוניים. ניתן לומר כי החל משנות ה־20 ואילך, ראה ציבור המהגרים ביומון "די אידישע צייטונג" עתון אשר שיקף בעמודיו את כל המתרחש במחנה הציוני בעולם. ב־1929 נרכש העתון על ידי מרדכי סטוליאיר, שהיה המנהלן של העתון מאז ימיו הראשונים. סטוליאיר, אדם בעל כישורים ארגוניים מעולים, העלה את מעמדו של העתון על ידי מודרניזציה טכנית ומנהלית. הוא גם ידע למשוך אל העתון עתונאים מוכשרים וסופרים, כגון מ. רגלסקי, מ. שנדריי, א.ל. שוהיים, י. מנדלסון, ש. רוזנאנסקי ואחרים. "די אידישע צייטונג" הפך

פרנקראמירט די אידישע מערזובע

די פרעסע

LA PRENSA ISRAELITA

Edición de 12 páginas

Sábado 15 de Mayo de 1948

Año XXXI - N. 11.213 - 1948

תאריך יציאת לאור: 15 במאי 1948

מס' פרעסע: 11.213

מס' פרעסע: 11.213

די פרעסע

LA PRENSA ISRAELITA

Edición de 12 páginas

Sábado 15 de Mayo de 1948

Año XXXI - N. 11.213 - 1948

תאריך יציאת לאור: 15 במאי 1948

מס' פרעסע: 11.213

מס' פרעסע: 11.213

די פרעסע

LA PRENSA ISRAELITA

Edición de 12 páginas

Sábado 15 de Mayo de 1948

Año XXXI - N. 11.213 - 1948

תאריך יציאת לאור: 15 במאי 1948

מס' פרעסע: 11.213

מס' פרעסע: 11.213

די פרעסע

LA PRENSA ISRAELITA

Edición de 12 páginas

Sábado 15 de Mayo de 1948

Año XXXI - N. 11.213 - 1948

תאריך יציאת לאור: 15 במאי 1948

מס' פרעסע: 11.213

מס' פרעסע: 11.213

די פרעסע

LA PRENSA ISRAELITA

Edición de 12 páginas

Sábado 15 de Mayo de 1948

Año XXXI - N. 11.213 - 1948

תאריך יציאת לאור: 15 במאי 1948

מס' פרעסע: 11.213

מס' פרעסע: 11.213

די פרעסע

LA PRENSA ISRAELITA

Edición de 12 páginas

Sábado 15 de Mayo de 1948

Año XXXI - N. 11.213 - 1948

תאריך יציאת לאור: 15 במאי 1948

מס' פרעסע: 11.213

מס' פרעסע: 11.213

די פרעסע

LA PRENSA ISRAELITA

Edición de 12 páginas

Sábado 15 de Mayo de 1948

Año XXXI - N. 11.213 - 1948

תאריך יציאת לאור: 15 במאי 1948

מס' פרעסע: 11.213

מס' פרעסע: 11.213

די פרעסע

LA PRENSA ISRAELITA

Edición de 12 páginas

Sábado 15 de Mayo de 1948

Año XXXI - N. 11.213 - 1948

תאריך יציאת לאור: 15 במאי 1948

מס' פרעסע: 11.213

מס' פרעסע: 11.213

די פרעסע

LA PRENSA ISRAELITA

Edición de 12 páginas

Sábado 15 de Mayo de 1948

Año XXXI - N. 11.213 - 1948

תאריך יציאת לאור: 15 במאי 1948

מס' פרעסע: 11.213

מס' פרעסע: 11.213

העמוד הראשון של "די פרעסע", 15 במאי 1948. הכותרת אומרת: הוכרזה המדינה היהודית; ארצות הברית הכירה במדינה היהודית החדשה

ב. השליחים מהארץ מרבים לתאר במאמריהם (אחד מהם עשה זאת בעברית), את החלום המתגשם מול המציאות הקשה של הקרבה ושל מאבק הדורש את הסולידריות המלאה של יהדות התפוצות.

ג. הכותבים את מאמריהם בספרדית, גולדו רובם בארגנטינה. נקודת הראות שלהם היא ארגנטינית ויהודית גם יחד. הם מביעים את שמחתם על התגשמות החזון, ורואים ביום הקמת המדינה חג, לא רק של העם היהודי, אלא מאורע בקנה מידה אוניברסלי השייך לעולם שמאמץ בערכי החירות והדמוקרטיה. מודגש גם הדימוי החדש של הציוויליזציה היהודית.

כדי להשלים את התמונה, עלינו עוד לבדוק האם תגיגות יום הולדת המדינה אורגנו על ידי המימסד או היו יותר פרי הספונסניות. מספרן הרב של המודעות מטעם מוסדות מרכזיים, כגון ד.א.י.א, המגבית המאוחדת, ויצי"ו, הקרן הקיימת, מפלגות ציוניות וארגונים שונים שהופיעו לפני הכרזת המדינה ולאחריה, מוכיחים כי התשתית הארגונית של היישוב היהודי בארגנטינה היתה מבוססת דיה ונתנה מקום לכל אחד להביע את שמחתו בהתאם לנטיית לבו. יש גם לזכור, כי המצב הפוליטי בארגנטינה, בגלל המשטר הפרוניסטי, למרות שלא התנכל ליהודים, לא איפשר התפרצויות והפגנות.

"די אידישע צייטונג" לא דיווח בגיליון זה על פעילויותיהם של הארגונים ועל מה שהתרחש בקרב הקהילה היהודית באותו ערב של 14 במאי. הגיליון כולו הוקדש לחווית החלום המתגשם וזאת עשה העתון באמצעות כרוניקות ומודעות. על הקורה בשטח הוא דיווח רק ביום המחרת.

לסיכום ניתן לומר, כי "די אידישע צייטונג" ביטא נאמנות מלאה לקו פרו ציוני שהינתן את העתון החל משנות ה-20. הגיליון המיוחד שהוכן בקפידה רבה כלל לא רק את המאמרים של העתונאים הקבועים, אלא, כפי שראינו, גם את פרי יצירתם של השליחים שבאו לארגנטינה להכריז על מגבית חירום ולעורר סולידריות עם המאבק לשחרור לאומי בארץ ישראל. באופן יוצא דופן נכללו בגיליון דובריה הבכירים של האינטליגנציה היהודית שגדלה בארגנטינה. התוצאה: גיליון מיוחד המבטא את התגשמות החזון הציוני.

היומן "די פרעסע"

בניגוד ל"די אידישע צייטונג" אשר החל להופיע ב-1914, ראה אור היומן "די פרעסע" ב-1 בינואר 1918. עורכו ומייסדו, פיניע כ"ץ, השתייך קודם למערכת "די אידישע צייטונג". אחרי סכסוך עבודה ושבתיה, החליט לייסד עתון אשר יבטא את רוח התקופה המהפכנית ויביע את רחשי לבם של המהגרים הפרולטרנים. פיניע כ"ץ החליט לצרף אליו קבוצה של עתונאים, סופרים ופועלי דפוס ולהקים קואופרטיב שיהיה מורכב מ-18 חברים.⁴

משנות העשרים ואילך, הפך "די פרעסע" לחוד החנית של המתנה השמאלית. "די פרעסע" היה עתון בעל מודעות פוליטית ומעמדית, הוא הודרה אמנם עם רעיונות הקומוניזם בהשראתה של ברית המועצות, אבל לא הפך לעתון קומוניסטי של ממש, כפי שהואשם פעמים רבות. בתור יומון בעל אידיאולוגיה שמאלנית וידישיסטית, שלל "די פרעסע" את התנועה הציונית וראה בה כוח ריאקציוני שהפך לכלי שרת

בגרמניה והידיעה האחרת, הנמסרת ממש ברגע האחרון, מוסרת על הפצצת תל אביב.

המדפדף ביתר עמודי העתון, מוצא חדשות נוספות, בעיקר בעמודים 6, 9 ו-11. ראוי לציין את העובדה כי הידיעות על הקמת מדינת ישראל לקוחות מסוכנות יו.פי. ולא מסוכנויות יס"א או פלקור היהודיות. בעמוד 11 מובא ההרכב האישי של הממשלה הזמנית הראשונה ובה 12 שרים. מובלטת גם הודעתו של הנשיא טרומן על הכרת ארצות הברית במדינת ישראל.

יחד עם החדשות מובאת כמעט בכל אחד מהעמודים תמונה של אחד מתחרי הממשלה הזמנית או של הנהלת ההסתדרות הציונית והסוכנות היהודית. שלוש תמונות של חלוצים בארץ ישראל בעת עבודתם בבנייה ובשדה מופיעות בעמוד 7. בעמוד אחר מופיעה תמונה של נמל תל אביב. מאמר המערכת מחולק לשניים, כאשר המאמר הרגיל מתורגם גם לספרדית. הנושא הוא כמובן הקמת המדינה והוא נדון תוך ראייה כללית על המשמעות ההיסטורית של מדינת ישראל בחיי העם היהודי וחובת העולם כלפיו.

העמדה הרשמית של העתון באה לידי ביטוי במאמר מערכת נוסף המתפרסם בשני טורים רחבים, תחת השם "ישראל". במאמר מדובר על ציפיית הדורות לרגע היסטורי זה, אשר התגובה האמוציונאלית ההולמת כלפיו יכולה להתבטא בכרכה "שהחיינו".

כל יהודי, לא חשוב לאיזה מחנה אידיאולוגי או מעמד חברתי שהוא שייך, צריך לתרום את זאת בלבד ובמוחו, שהחל מאתמול חלה תמורה שאלה חיכה אלפיים שנה...

המאמר מסתיים במילים אלה:

עלינו לזכור כי ישראל היא כעת במלחמה, בנים ובנות מחרפים את נפשם למען הגנת המדינה. עלינו לדאוג לפחות שלא יהיה להם מחסור בתחמושת כדי לנצח במלחמה. כל יהודי מארגנטינה, צריך להיות ראוי על ידי מעשיו לשעה הגדולה שזכינו לה...

לצד מאמר המערכת, בולטים בהשתתפותם, חוץ מבעלי המאמרים הקבועים גם כתבי חוץ, שליחים מהארץ, אורחים מארצות הברית וגם נציגי האינטליגנציה דוברת הספרדית. בסך הכל יש 18 מאמרים פובליציסטיים המתחלקים לפי הסדר הבא: שני כתבי חוץ (ב. סמוליאיר ול. הלפרן); חמישה עתונאים קבועים – (מ. שנדריי, י. מנדלסון, ש. רוסאנסקי, ז. ווסרציג וא.ל. שוסהיים); שבעה שליחים מהארץ ששניים מהם נציגים קבועים – א. מבש"ן מטעם קרן היסוד וא. שיל מהסוכנות היהודית – וכן שלושה שליחים שבאו לשם מגביות של הקרנות הלאומיות – י. גולנר, י. אורי וז. חביב. מרשימת המאמרים ניתן ללמוד כי 13 מהם נכתבו בשפת העתון (יידיש), ארבעה נכתבו בספרדית ואחד בעברית. כפי שניתן לראות ובניגוד למקובל, קלל הגיליון התגיגי מאמרים בשפה הספרדית שהופיעו כולם מרוכזים בעמוד האחרון (עמוד 12) תחת הכותרת בספרדית: "ביום הכרזת מדינת ישראל".

ניתוח המאמרים הפובליציסטיים מבליט שלוש גישות עיקריות: א. זו של רוב העתונאים אשר כתבו ביידיש, שכולם נולדו מחוץ לארגנטינה. הם מתארים את הופעתה של מדינת ישראל בלשון ציורית של השתפכות הנפש ורואים בה תגשמת חלום הדורות.

ר"י אידישע צייטונג - פרייטאג 14 טען מאי 1948

עברים אנחנו

אחינו העברים!

עכשיו כאשר לב כל היהודים שבכל ארבע נפות הארץ מלא שמחה, כי אחרי עקור אלף ושמנה מאות ושבעים רשומות שנה קמה מדינת ישראל - עכשיו עלינו לזכור לאמץ כל הכוחות בצביל לאקים לתחת את לשון המדינה העברית.

עברים זכרו ושמרו את לשוננו לקדשה.

המדינה העברית קשורה בקשר נצחיים כלשון העברית.

כלשוננו קשרים עבר עמנו ועתידנו.

התפתחות היישוב היהודי בארץ ישראל הלכה יד ביד עם התפתחות הלשון העברית - יד ביד ולכן ויתפתחו ויתקדשו ואנו עם, בחזק הארץ, צריכים אנו לאמץ כל כוחותינו בשביל לשמור פנייתנו ליסוד צמיחתה של הלשון העברית והמדינה העברית.

בכל מקום צריכים אנו להשתמש בלשוננו - בעברית; ברחוב, בבית, עם ידידנו, כמשפחותינו, בחברותינו, בבתי ספרנו, בשקולותינו ובמספחותינו. בכל מקום אנו צריכים לשאת ברכה את רגל לשוננו.

אנו לנים בקיימאנו אל המורשת העברית ואל המנהג הציוני כי יקמנו את הצד של המסמך המרומם הזה ונקשרו על גפנו ההיסטורי.

היום הזה, יום תפוצת המדינה העברית, מצווה על המנהג הציוני ועל המורה לילדי ישראל בארגונינו, כי יקומו ויקשו את ההשכלה הגדולה במחשבה ובדעת, כי יקומו ויתחברו לעוסקים בתחית הלשון העברית; כי יקומו ויקמנו את עצמם בשורות של הלהטאים ויזכרום לתחית לשוננו.

ובפרט, ובמיוחד, אני פונים בקיימאנו אל המורים העברים בארגונינו כי יתחילו לנסות בלב הילד היהודי היפה יארגנו וילשוננו. זכרו עברית כינכם לבין עצמכם ואל תלמידים. פרו דהם את התפקיד הנבחר של הילדו כלשון שבה רפרו מורינו, נביאנו ונבירינו אשר הנחילו לנו יודעה שאין זוכה לה בשום אופת ולשון אחרת. רק כלשון העברית הופרו בפעם הראשונה בהיסטוריה האנושית הרעית של חופש, צדק ואחרות. נטעו בלב תלמידים אתה כלשון הזה.

תחי הלשון העברית והמדינה העברית!

תחי הגבורה הקדושה, הנצחית, של מורינו העברים!

"התאחדות העברית", הפקדה, "אליעזר בן יהודה",
 "הוועד התיאורתי העברי", אגודת, "אחים עברים".

מודעה בעברית בעתון יידי, ביום קום המדינה

בידי אנגליה האימפריאליסטית. העתון התנגד גם לציונות כפתרון לאנטישמיות הרווחת בארצות אירופה, אבל לא ראה כל פסול בהגירה החופשית לארץ ישראל והקמת יישובים חדשים בה.

הבקיעים הראשונים באוריינטציה הפרו-סובייטית של העתון הופיעו כתוצאה מהסערה הציבורית שפקדה את מחנה השמאל הקומוניסטי היהודי סביב שאלת חתימת חוזה הידידות בין רוסיה וגרמניה ב-1939. מספר סופרים ועתונאים בעלי השפעה בציבוריות היהודית, ביניהם יעקב בוטושאנסקי שהוזכר לעיל וש. פריילאך, אשר היו ידועים קודם כתומכים בקו הנוקשה שהנהיג העורך הראשי פ. כ"ץ, קו של נאמנות מוחלטת לברית המועצות, התחילו להתרחק ממחנה השמאל והתקרבו אל אלה שהדגישו את הקשר עם ארץ ישראל.

היישוב היהודי בארגנטינה, כפי שיעקב בוטושאנסקי העיד בעצמו, הפך אז ללאומי.⁵ בעתון החלו לבלוט שתי מגמות סותרות: זו של פ. כ"ץ, שנשאר נאמן לאוריינטציה הפרו-סובייטית, יחד עם קומץ קטן של עתונאים, עד פרישתו מהעתון בשנות ה-50; וזאת של יעקב בוטושאנסקי ותלך גדול של כותבי היומון שהתקרבו לסוציאליזם הדמוקרטי, תוך אהדה גלויה לציונות וליישוב בארץ. המחנה הציוני המאורגן לא נשאר אדיש לאנשים אלה וניסה לקרובם. שיא ההתקרבות התרחש כאשר בוטושאנסקי הוזמן באפריל 1948 להיות אורח רשמי של הקרן הקיימת בישראל. הוא הגיע לארץ ישראל זמן קצר לפני הקמת המדינה והפך לכתב היחיד של העתונות היהודית בחוץ-לארץ שנכח בטקס ההכרזה. יש לציין כי "די פרעסע" היה מופיע שבעה ימים בשבוע, כולל שבת וכי המילים ששורשן עברי הודפסו בעתון בתעתיק יידי, כפי שהיה נהוג בעתונים של השמאל היידישאי. אי לכך מסקרת השאלה האם לעתון שהופיע ביום שבת, ה-15 במאי 1948, היו מאפיינים מיוחדים.

בניגוד ל"די אידישע צייטונג", בעמוד השער אנו מוצאים רק שורה אחת באותיות גדולות מעל לשם העתון האומרת: "הוכרזה המדינה היהודית". בכותרת הראשית נכתב באותיות מעובות "ארצות הברית הכירה במדינה היהודית" ומתחת לכותרת "גם ברית המועצות הכירה בישראל". הידיעה עצמה משתרעת על פני ארבעה טורים מתחת לכותרת בצידה השמאלי, ושם מובא תוכן ההכרזה. מתחת לה יש ידיעות נוספות קצרות יותר. מתחת לכותרת, בצידה הימני, מודפס מאמר המערכת בספרדית, ונאמר בו כי ביומה הראשון של המדינה החדשה יש צורך בסולידריות, "במאבק", וכי עומק הרגשות מזכיר את מותם של ששת המיליונים. המדינה מוגנת על ידי שבעים אלף לוחמים, ועל היישוב היהודי בארגנטינה להראות סולידריות. בעמוד השער אין מפות ואף לא תמונות של אישים, מלבד ציור יחיד בו רואים זרוע מורמת האוחזת בלפיד ממנו ניצתת שלהבת אש והכתובת: "הממשלה הזמנית". בזרוע השרוול כתוב: "היישוב היהודי". האיור מתאר איך אבוקת האש מגרשת את החושך ומפזרת את העננים. "די פרעסע" מביא בעמוד השער גם ידיעות קצרות על אוירת החג בקרב היהודים בעקבות הקמת המדינה, בקפריסין, בפריז ובמונטווידאו. בחלקו התחתון של העמוד הראשון מופיעה הודעה האומרת כי אין יותר מקום למודעות ברכה לכבוד הקמת המדינה, המיועדות להתפרסם ביום הבא (יום א') ולכן הן תפורסמנה רק ביום שבת או ביום א' הבא. עם זאת, עמוד 2 של העתון, מוקדש כתמיד למודעות כלכליות. עמודים 3-5, מלאים מודעות מכל סוגי המוסדות והארגונים, המודיעים על מסיבות וחגיגות לרגל המאורע הגדול. גם המימסד הציוני

מיוצג בהן בצורה מכובדת. אנו מוצאים כאן הרבה מן המודעות הגדולות שפורסמו באותו זמן ביום שישי וביום שבת ב"די אידישע צייטונג", כגון, ויצ"ו, ד.א.א., המגבית המאוחדת, המפלגות הציוניות, ההסתדרות העברית ועוד.

מקום מרכזי תופסות המודעות של הקרן הקיימת לישראל, כגון הוועד העירוני, מועצת המורים והדירקטוריון. ראוי לציין כי "אגודת תעשייני העץ" מפרסמת מודעה גדולה ובה נאמר (בעמוד 3), שנאספו ארבעת אלפים פוות כדי לרשום את הממשלה הזמנית בספר הזהב של הקרן הקיימת. בעמוד 6, מופיע מאמר המערכת של העתון ביידיש, בו נאמר כי כל היהודים מפנים את עיניהם לתל אביב "הבירה המודרנית של המלוכה היהודית", והקמת המדינה היהודית היא מאורע שאין לו את ורע במאות השנים האחרונות. על משמעותו של המאורע הגדול כותב "די פרעסע", שהדבר יכול להשתוות בעומקו להשמדת ששת מיליוני הקדושים הגיבורים. אז היה כל העם חדור בהכרת האבל. היום אנו מרגישים במתת התשלום ההיסטורי, אחרי 1,900 שנה, שניתנה לעם שאיבד את עצמאותו. מאמר המערכת מסתיים במילים: "אנו רוצים להתחלק בשמחה עם כל העמים, בברכת שלום לכולם".

בעמוד 6 מובאות ידיעות על הרכב הממשלה הזמנית ותמונה גדולה של בן גוריון ושישה שרים - שלושה מכל צד, ביניהם מופיעים משה שפירא, אליעזר קפלן, דוד רמז, משה שרת (שרתוק), יצחק גרינבוים ורחב יל. פישמן. החידוש והפליאה גם יחד הם, כי רק בעמוד זה, מצא העתון לנכון

נשמעו מחיאות כפיים סוערות מכל הקהל. אחרי סיום תפילת ערבית שרו המתפללים בהתלהבות גדולה את ההמנון הארגנטיני ו"התקווה". באותו ערב התקיים גם עונג שבת חגיגי שאורגן על ידי ארגון הגג ד.א.י.א. ביתר העמודים, הופיעו מודעות קבועות של התיאטרות היהודיים, חברות כלכליות ובתי עסק ובעמוד האחרון, הרומן הרגיל בהמשכים והמודעות הקבועות. המאמרים לכבוד הקמת מדינת ישראל הופיעו רק למחרת, יום ראשון, ה' 16 במאי 1948, בתוספת מודעות ברכה רבות של ארגונים, מוסדות ובתי עסק.

לסיכום ניתן לומר כי למרות של"די פרעסע" היתה עדיפות על היומון המתחרה "די אידישע צייטונג", משום שאחד מבכירי המערכת נכח בטקס ההכרזה בתל אביב – לא נוצל הדבר כדי לפרסם גיליון חגיגי. במקום זה הועבר כל החומר הפובליציסטי בעניין משמעות הקמת מדינת ישראל ליום המחרת. המעבר מקו נאמנות מוחלטת לברית המועצות להדגשת הציונות למעשה, והקמת מדינת ישראל – לא היה קל. אחד מהביטויים לכך היה החלטת המערכת, לא להדגיש במיוחד את יום ה' באייר תש"ח ולדחות את הדיווח ביום נוסף.

"מונדו ישראלית" (Mundo Israelita)

בניגוד לעתונות בשפת היידיש, אשר היתה יכולה תמיד להישען על מספר רב של קוראים מתוך גלי ההגירה שהגיעו מעבר לים, עשתה העתונות בשפה הספרדית את דרכה בהיסוסים רבים ובחוסר ביטחון.

הנוער הסטודנטיאלי היהודי לא רק שלא ידע יידיש, אלא גם לא הכיר את המורשת התרבותית היהודית. מצב זה מתואר במאמר המערכת לציון עשרים וחמש שנה להופעת העתון, וזמן קצר לאחר הקמת מדינת ישראל. "אנחנו עצמנו השתייכנו לדור המייסדים שהזנח על ידי המבוגרים, והיינו צריכים לפלס לנו דרך בקרקע בתולה".⁶

ליאון קובריק הקים ב־1923 את השבועון היהודי בשפה הספרדית Mundo Israelita ובכוונתו היה ליצור מפגש בין התרבות היהודית והארגנטינית, ולגרום ליצירת תרבות יהודית בשפה הספרדית. בעשר השנים הראשונות שותף בעריכת העתון סלומון רוניק שהצטיין בתרגומי מופת של יצירות ספרותיות מיידית לספרדית. אנשי המערכת של "מונדו ישראלית" באו מ"אגודת הברייקה" וייצגו את השקפתה הרעיונית, שהיתה רחוקה מהציונות.⁷

כתוצאה ממאורעות תרפ"ט בארץ ישראל חל שינוי באוריינטציה הרעיונית של העתון שהחל לאהוד את הציונות.

הנושאים העיקריים שהעלה העתון היו קשורים בהעברת ערכי התרבות היהודית לדור הצעיר, אשר אחוז ניכר ממנו היה בעלי מקצועות חופשיים. לאט ובהדרגה, אך בדרך בטוחה, פילס לעצמו "מונדו ישראלית" מקום נכבד בקרב העתונות היהודית, בעיקר הודות למאבקו בעד שילוב הדור הצעיר בהנהגת המוסדות הקהילתיים-המקומיים, תהליך שהחל רק בסוף שנות ה־40. העתון הופיע תמיד בימי שבת. בשבת, ה־15 במאי 1948, הופיע העתון במתכונת רגילה של 12 עמודים. בעמודו הראשון היו שני מאמרים: כותרת המאמר הראשון היתה "יום תהילה לישראל" וכותרת המאמר השני "יהודה" ("Judea"). מחבר המאמר השני היה אלברטו גרשונוב, אחד הסופרים היהודים הארגנטינים המפורסמים ביותר בשפה הספרדית.

לדוות כי יעקב בוטושאנסקי נכח בטקס הכרזת המדינה. בעמוד יש גם מפה של חוף השרון בה רואים את תל אביב וסביבותיה. כמו כן מובלט המברק שנשלח מתל אביב, על ידי יעקב בוטושאנסקי, ב־14 במאי:

היתה לי הזכות להיות נוכח בהכרזה החגיגית של המדינה היהודית. הרגע הזה היה גדול וקדוש. כל הנוער בהתלהבות, והיישוב מקוה לשלום מידי. אני הייתי היהודי היחיד מארגנטינה בטקס הגדול ושמחתי בשביל כל היהודים. תל אביב חוגגת. הרחובות מלאים שמחה. ראיתי, יחד עם ד"ר לרנר, איך בנמל האניות מביאות את כל האספקה הדרושה. מהחזיתות באות חדשות טובות. מחכים לתמיכה מכל היהודים מארגנטינה.

בוטושאנסקי כתב גם על מה שחש לפני טקס הכרזת המדינה ובמהלכו, אבל המאמרים האלה הגיעו לבואנוס איירס רק אחרי שבועות מספר והתפרסמו החל מסוף חודש יוני. ב־28 ביוני 1948, הופיע בעמוד 4 המאמר "הנה יהודי מגיע לא"י" (ואן אס איז א ייד אין א"י) ובו הוא מספר על תחושותיו ברצו ההיסטורי, שניתן לסכם במילים "ולא ידעתי איפה אני בעולם... היו לי שני שעונים, אחד מעודכן ואחד לפי שעון בואנוס איירס. כשנך גוריון התחיל לקרוא את הכרזת העצמאות, הממונים הראו בתל אביב את השעה 16:30, ובשעון השני, בבואנוס איירס, היה 12:30. אבל אני לא ידעתי... (כותב יעקב בוטושאנסקי) אם זה צהריים או ערב...". את מאמרו השני, שהופיע ביום 29.6.1948, הוא מקדיש לאישתו מרים ולבנו אברהם, לחבריו מ"די פרעסע" ולכל יהודי ארגנטינה. שם המאמר הוא "יעיני ראו ואוזני שמעו", ובו הוא מספר מה ראה ומה הרגיש בעת טקס ההכרזה.

בוטושאנסקי גם מתייחס להזמנה שנמסרה לו לטקס ההכרזה. וכך כתב:

על ההזמנה הזאת לטקס הכרזת העצמאות אשמור כבבת עיני ואוריח אותה לבני כאיגרת ייחוס. לא אחליף אותה בעד אף מפעל ולו הכביר ביותר של גדול העשירים היהודים בווינה לינטש [אזור תעשיית טקסטיל ליד בואנוס איירס – ד.ס.] או בכל מקום אחר...

אין ב"די פרעסע" מאמרים פובליציסטיים על משמעות הקמת מדינת ישראל. המאמר היחיד הוא של נתן פרוכטר (בעמוד 7), תחת השם "המדינה היהודית החדשה" (גבולות, אוכלוסייה, ערים). המאמרים המופיעים שם הם על נושאים אחרים, שנקבעו מראש, בלי שום קשר להקמת המדינה.

העתון ממשיך לפרסם, ביתר העמודים, חדשות על מה שמתרחש בארגנטינה, כולל המדור על האיגודים המקצועיים, כפי שהיה נהוג בימים רגילים. ההידוש הוא ש"די פרעסע" מקדיש עמוד שלם (עמוד 8) לתיאור "אווירת החג ברחוב היהודי". בכתבה מופיעים צילומים של חוגגים שהגיעו למערכת העתון והמביעים את שמחתם ומנופפים בידם את דגל ישראל. בעתון מסופר כי תחנת הרדיו "בלגרנו" היתה הראשונה שבישרה בעשר בבוקר את הידיעה על טקס הכרזת המדינה. העתון מוסיף כי הידיעה התפשטה חיש מהר בקרב היהודים. "...ומי שלא שמע, מסר לחברו בטלפון..." "די פרעסע" מציין כי בהרבה בתי חרושת וסדנאות חגגו את האירוע. "בעלי בתים חגגו יחד עם העובדים ושתו לחיים לכבוד מדינת ישראל". העתון גם מספר כי בבית הכנסת הגדול ברחוב פסו, נערכה תפילה חגיגית; הוא היה מלא מפה לפה; העתונאי מספר כי בהזמנות זאת נאם גם נציג הסוכנות היהודית א. מבש"ן ואחריו הודיע אחד מכתבי העתון שנתקבלה ידיעה שארצות הברית הכירה בישראל.

בעמוד הראשון מופיעות גם תמונותיהם של הרצל, בן גוריון ושרתוק. המאמר הראשון שלא היה חתום, נכתב על ידי העורך. במאמר מודגש נושא סיום הסבל של 1,878 שנה והגשמת חזון הנביאים. חרשנוב מצידו מדבר על דימוי היהודי החדש, אשר נולד בגיטאות מורת אירופה והגיע לארץ ישראל לכבוש מחדש את הארץ שנגזלה מהיהודים על ידי טיטוס. דוד זה הוא דור של יהודים אשר יודע להילחם ולנצח. זוהי יהודה החדשה. אותו מאמר, "יום תהילה לישראל", מופיע גם בעמוד פנימי של העתון, תחת הכותרת "התחיה הלאומית של עם ישראל". בשאלת השאלה מדוע כותרת זו אינה מופיעה בעמוד הראשון, ואולי יש כאן רמז לבעייתיות הזהות הכפולה.

מאמר המערכת, בעמוד 3, מוקדש ליחסים בין ברית המועצות וארצות הברית וללידתה של מדינת ישראל. ביתר העמודים יש רק מאמר אחד נוסף ללא קשר לנושא הקמת המדינה. בגיליון מובאות ידיעות על פעילויות של מוסדות מקומיים וגם ברחבי העולם היהודי; ביקורי אורחים מארץ ישראל ומוזיעות גדולות של ארגונים יהודים כגון המגבית המאוחדת, ויצי"ו, מכבי, ד.א.י.א. ועוד, המזמינים את הקהל הרחב לבוא לעצרת הגדולה שתתקיים למחרת, ה-16 במאי, בפארק "רטירו" (Retiro) הנחשב לאחד הפארקים הגדולים בבואנוס איירס. באותו גיליון מודיעים גם שהוקמה ועדה ציבורית כדי לחוג עשרים וחמש שנה להופעתו של השבועון. העתון גם מפרסם את המסר של נשיא ד.א.י.א. לכבוד האירוע כפי שפורסם ב"די אידישע צייטונג". העמוד הקבוע של המודעות ושל בעלי המקצועות החופשיים מופיע כרגיל.

עמוד 11 מוקדש בעיקר לחדשות מישאל. מקור האינפורמציה הן הסוכנויות "ארץ ניוז" ו"יאלדה".

בעמוד האחרון, מופיעה ידיעה גדולה: "יש מדינה יהודית" של סוכנות הידיעות "יו.פי." ומתחתיה תוכן הכרות העצמאות.

ניתן לומר כי "מונדו ישראלית" נקט בקו מתון. פרט לעמוד השער ולעמוד האחרון, המוקדשים למאורע הגדול וכן המודעות מטעם הארגונים הציוניים, אין חשים בתמורה מעמיקה במצבו של הפרט והציבור היהודי.

"לה לוס" (La Luz)

"לה לוס" (האור) הינו דו שבועון, שעורכו היה דוד אלנקוה, שערך בקונסטנטינופול (טורקיה), שבועון בלדינו בשם "איל ז'ודיו" בעל מגמה ציונית מובהקת.⁶

הדו שבועון נוסד בשנת 1931 והתנסה בקשיים כלכליים רבים, היות וכבר היה קיים ביטאון ספרדי אחר בשם "ישראל" שנוסד ב-1917. מאז שנוסד, ראה את עצמו "לה לוס" כעתון אשר תפקידו להפיץ את הרעיון הלאומי היהודי יחד עם טיפות המסורת היהודית. הסופר יהודה בורלא, שביקר בארגנטינה ב-1947 נפגש עם דוד אלנקוה, וכתב לו אחר כך: "מאמריך בכל עניין ועניין חדורים תמיד השקפות רחבות מבט ותוכן לאומי נלבב ורב ערך."⁷

עצם העובדה כי "לה לוס" הופיע רק ב-21 במאי, כלומר שבוע אחרי הכרות מדינת ישראל, נתן לו די זמן להכין גיליון מיוחד. בשער העתון מופיע צילום האנדרטה של משחרר ארגנטינה, סן מרטין, אליו הגיעו חלק מהמפגינים ומנהיגי הקהילה שהשתתפו בעצרת ענקית להודות עם ישראל בפארק "רטירו", כדי להניח זר פרחים לרגלי האנדרטה. בגיליון

לא השתתפו כותבים מהחוץ, מאחר שכמעט כולו נכתב על ידי עורכו בלבד. נושאי הגיליון היו: מאמר מערכת שהוקדש להגשמת חזון שנות האלפיים ומחויבותו של כל העם היהודי למדינה החדשה; תוכן הכרות העצמאות; היחסים בין ישראל לערבים; כתבה על נשיא מועצת המדינה ד"ר חיים וייצמן; כתבה על ביקורו של פרופ' אבן ארי מהאוניברסיטה העברית; כתבה על משה חס; דיווח על הוועידה השנייה של היהודים הספרדים. "לה לוס" פירסם גם את המסר של נשיא ד.א.י.א. והקדיש שני עמודים לתיאור החגיגות בבואנוס איירס, החל מיום קודם להכרות המדינה ועד אחרי העצרת הענקית של חמישים אלף איש שהתאספו בפארק "רטירו" ב-16 במאי להביע את הודהותם עם מדינת ישראל.

באופן מפתיע מופיע כבר אז עניין קיפות הספרדים בארץ במאמר שנכתב בנוסח מכתב של קורא על ידי אחד המנהיגים של הסטודנטים הספרדיים, ליאון פרו. פרו מגיב במאמרו זה על דבריו של אליהו אלישר, נשיא העדה הספרדית בירושלים שהגיע לביקור בארגנטינה. אלישר דיבר על האפליה ששררה אז בארץ נגד העדה הספרדית. הוא ציין כי בירושלים ישנם ארבעת אלפים ילדים ובתל אביב אלף ושמונה מאות ילדים ללא חינוך ואין מי שידאג להם. אלישר ביקש מהיהודים הספרדים בארגנטינה שיתמכו בילדים אלה. ליאון פרו דוחה את דבריו של אלישר, בטענה כי כאשר 600,000 יהודים בארץ ישראל נמצאים בסכנת חיים, אין זה מציאותי להציג את מצוקת הילדים כבעיה דחופה.

כפי שראינו, "לה לוס", נשאר נאמן לקו הציוני שבו נקט מאז היווסדו ולכן תאריך מיוחד זה, היה בשבילו הגשמה טבעית של החזון הציוני.

האליטה האינטלקטואלית של היישוב היהודי בארגנטינה כללה לא מעט עתונאים וסופרים.

במאמרנו ניסינו לבדוק את התזה כיצד שיקפה אליטה זאת את עוצמת החוויה הקולקטיבית שהרעידה את לבבות כל היהודים באותו יום מיוחד, ה' באייר תש"ח. במבט לאחור של חמישים שנה נראה בבירור, כי רק עתון אחד מתוך הארבעה שהשווינו ביניהם, ראה ביום ה' באייר משהו מהפכני וזיכה את קוראיו בגיליון מיוחד. עתון זה היה "די אידישע צייטונג", אשר במידה זו או אחרת שיקף את עמדת המימסד הקהילתי שבו היתה השפעה חזקה לכוחות הציוניים.

"די פרעסע" לא יכול היה לעשות צעד כזה, בייצגו מגמות סותרות, גם של אלה שהתקרבו לציונות וגם של אלה שהיו קרובים למתנה השמאל היידישאי. אולם עצם העובדה כי אחד מבכירי המערכת של העתון הפך לנציג היחיד בארץ של כל העתונות היהודית בחוץ לארץ, היה בה תחילת שינוי מהפכני לגבי דרכו של "די פרעסע".

לעומתם, שני העתונים היהודים בשפה הספרדית, המשיכו בקו שיגרת, והשינוי היה יותר סמלי מאשר מהותי, היות והם תמכו בציונות.

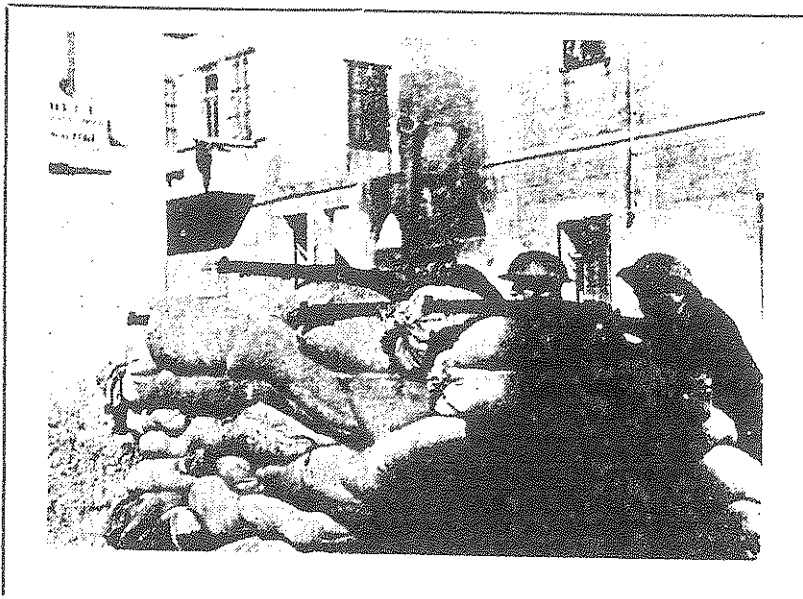
התאריך ה' באייר תש"ח, סימן את תחילתו של יצירת אתוס יהודי לאומי חדש, ללא הבדל בין דור המהגרים ודור הצעירים. העתונות היהודית בארגנטינה, כפי שיכולנו לראות מההשוואה בין ארבעת העתונים, שיקפה את התמורה הזאת בקבלה את המיתוס הציוני כמרכיב קבוע והפכה את מרכזיותה של ישראל לקו מנחה יותר מודגש, אם כי לא להודות טוטלית כפי שזה בא לידי ביטוי ברוב העתונים שהשווינו ביניהם.

LA LUZ

Año XVIII - N° 3 (466)

Viernes, 27 de febrero de 1948

LA HAGANA
EN ACCION...

"לה לוס" בשפה הספרדית, גיליון מפברואר 1948 המספר על לחימת ה"הגנה" בארץ ישראל

★★★

5. יעקב בוטשאנסקי, "דער אמת וועגן ארגענטינעס אידישן לעבן", "די צוקונפט", ניו יורק, מאי-יוני 1963, עמוד 223.
6. ראה: "עשרים וחמש שנים לקיום העתון 'Mundo Israelita'", מ' 5 ביוני 1948, עמוד 1.
7. וראו: ויקטור מירלמן, "En squenda de una identidad" בואנוס איירס, עמ' 292-294.
8. וראו: שמואל כץ, הפרק הטורקי בקריירה העתונאית של ז'בוטינסקי, קשר 13 (מאי 1993), עמ' 42-43.
9. לה-לוס, 27 בפברואר 1948, עמוד 69.

1. כל התרגומים מן המקור ביידיש נעשו על ידי המחבר.
2. "די פרעסע", 28 ביוני 1948, עמוד 4.
3. המייסד של "דער ווידערקול" היה בתור צעיר בן 17, ששמו היה מיכאל הכהן-סיני. בנו של הרב ראובן הכהן-סיני, מהמתיישבים הראשונים במושבה התקלאית "מוזסוויל".
4. על התהוות והתפתחותו של העתון "די פרעסע", ראה: דב סיסקל, "די פרעסע", העתון היהודי הוותיק ביותר בעולם", קשר 5 (מאי 1989), עמ' 71-77.